

Skript

HISTORISCH TIJDSCHRIFT

Artikel: Persoonlijkheid en macht: een (te) kleine geschiedenis van ‘grote mannen’

Auteur: Yoni de Vries

Verschenen in *Skript Historisch Tijdschrift*, jaargang 46.1, 66-68.

© 2023 Stichting Skript Historisch Tijdschrift, Amsterdam

ISSN 0165-7518

Skript Historisch Tijdschrift is een wetenschappelijk blad dat viermaal per jaar verschijnt. De redactie, bestaande uit studenten en pas afgestudeerden, wil bijdragen aan actuele historische debatten, en biedt getalenteerde studenten de kans om hun werk aan een breder publiek te presenteren.

RECENSIE

PERSOONLIJKHEID EN MACHT: EEN (TE) KLEINE GESCHIEDENIS VAN ‘GROTE MANNEN’

Yoni de Vries

‘The history of the world’, verklaarde Thomas Carlyle in 1841, ‘is but the biography of great men.’¹ Lang werd gedacht dat de geschiedenis wordt voortgestuwd door zeer invloedrijke en unieke individuen die vanwege hun bijzondere eigenschappen en uitzonderlijk krachtige persoonlijkheden een beslissend historisch effect hadden. Leaders die de getijden van de geschiedenis naar hun hand wisten te zetten. Mannen die volgens Jacob Burckhardt “grootseid” bezaten.²

Tegenwoordig zal het een uitdaging zijn om nog een gerenommeerde historicus te vinden die deze *Great Man*-theorie belijdt. Wat Carlyle “grote mannen” noemde, waren immers niet de *vormgevers* maar de *producten* van al bestaande structuren. Karl Marx betoogde al in 1852 dat ‘men make their own history, but not as they please, in conditions of their own choosing, but rather under those directly encountered, given and inherited.’³ Historische figuren, ondanks al hun “grootseid”, wisten hoogstens gebruik te maken van de stromingen die om hen heen wervelden.

Toch, betoogt historicus Ian Kershaw, blijkt het voor historici onontkoombaar zich af te vragen welke rol individuen en hun persoonlijkheden spelen in het sturen van de geschiedenis. Met de gevreesde “ruk naar rechts” en de nieuwe waardering en opkomst van “sterke leiders” in de Westerse wereld, vraagt Kershaw zich af in zijn boek *Personality and power. Builders and destroyers of modern Europe*, of dergelijke leiders inderdaad slechts producten van de geschiedenis zijn, meevarend op de onstuimige stromingen van gevestigde politieke, culturele, sociale en economische structuren. Om die vraag te beantwoorden analyseert Kershaw twaalf Europese leiders: Lenin, Mussolini, Hitler, Stalin, Churchill, De Gaulle, Adenauer, Franco, Tito, Thatcher, Gorbatsjov en Kohl. Individen die de totstandkoming van het huidige Europa beïnvloedden. Dit is een nogal uiteenlopend assortiment, maar een centraal thema in het boek is dat voor al deze leiders hun leidinggevende persoonlijkheden onvoldoende waren.

Carlyles theorie en Marx’ dictum synthetiseren, maar Kershaw blijft helaas oppervlakkig. Zijn analyses vinden vooral plaats in de *courte durée*. Waardevol daarin is wel de manier hoe Max Webers *charismatische Herrschaft*-theorie wordt toegepast: het charisma van de leider wordt gecreëerd door zijn aanhang, die in hem een “verlosser” zien, iemand in wie ze hun hoop en idealen kunnen investeren. Vaak al vóór het bemachtigen van de beoogde machtspositie wordt er een persoonlijkheidscultus gecreëerd.⁴ Kershaw heeft Webers theorie eerder geïntegreerd in *The “Hitler Myth”*, waarin hij laat zien hoe Hitlers macht berustte op zijn propaganda-imago en de publieke perceptie ervan, en hij bekeek zijn dictatuur niet van *top-down*, maar van *bottom-up*, om te begrijpen wat gewone Duitsers dachten over hun leider.⁵ In *Personality and power* hanteert hij deze theorie nogmaals: het is belangrijk om bredere politieke en sociale factoren te bestuderen om de geschiedenis van nazi-Duitsland te verklaren. Kershaw stelt dat Hitler een onopvallende persoon was, maar zijn belang kwam voort uit de manier

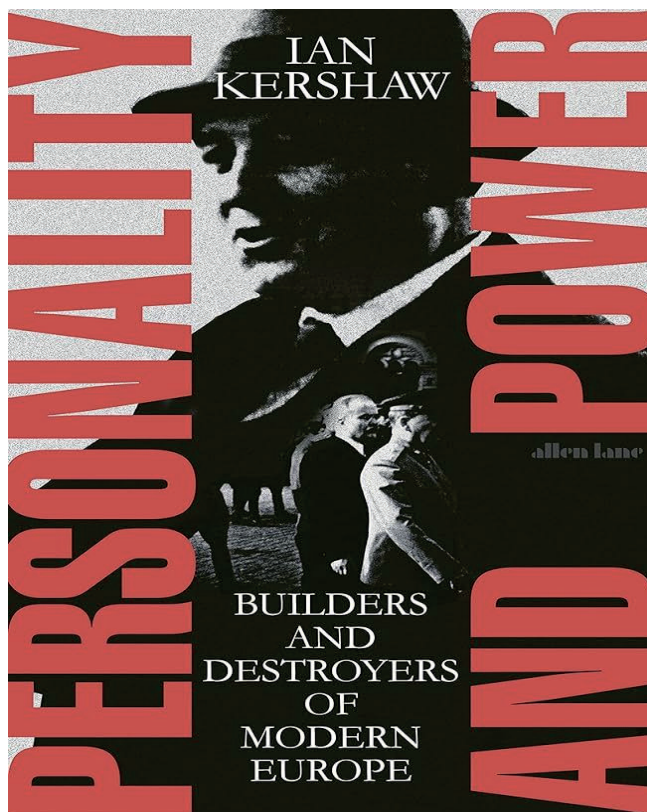
waarop mensen naar hem keken.⁶ Hoewel Kershaw verhaalt dat het oude militairpolitieke ethos van het Pruisische tijdperk teloorving met de vernietiging van nazi-Duitsland, laat hij buiten beschouwing hoe diezelfde ethos heeft bijgedragen aan de Führercultus. Daarnaast analyseert hij ook niet de sacrale structuur van charismatische macht in Rusland en de Byzantijnse traditie van het tsarisme die overgingen in de persoonlijkheids-culten van Lenin en Stalin; noch de patrimoniale aard van de Russische autocratie, waar de leider de meester is van het land en zijn mensen, een structuur van despotisme en lijfeigenschap die teruggaat tot de twaalfde eeuw en ook in het sovjetcommunisme bleef bestaan.⁷

Hoewel de synthese van menselijke keuzevrijheid en analyses van gevestigde structuren in de introductie van het boek een veelbelovend prisma lijkt, krijgt de lezer uiteindelijk een reeks minibiografieën voorgeschoteld over de uitzonderlijkheid van desbetreffende leiders – terwijl Kershaw in zijn voorwoord benadrukt dit juist *niet* te willen doen. Exclusieve concentratie op een politiek individu, vaak gekoppeld aan een biografische beschrijving, houdt onvoldoende rekening met de krachten die het individu hebben voortgebracht, ruimte hebben geboden voor de invloed van het individu en vorm hebben gegeven aan die invloed. Zijn voorname focus op het individu en diens relatie tot evenementiële geschiedenis, vult Marx' dictum gebrekkig aan. Kershaw heeft de geschiedenis van de bovenste laag ontdaan, maar laat de vele lagen daaronder nagenoeg ongeschonden. Ondanks de beperkingen weet het boek wel de relevantie van de processen achter de opkomst en rollen van leiders inzichtelijk te maken. Contemporain politiek denken en handelen wordt immers nog steeds beïnvloed door de mythe van de "grote man".⁸ In verscheidene leiders kan men persoonlijkheidscultussen ontwaren, niet alleen in dictaturen, maar ook in democratieën.⁹ De verandering in de mondiale machtsverhoudingen, politieke klimaten en de opkomende falanx van "sterke leiders", roept opnieuw de vraag op welk aandeel de persoonlijkheden van politieke leiders hebben in de sturing van de geschiedenis.

Yoni de Vries is student van de onderzoeksmaster Geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam en hoofdredacteur van het *Skript Historisch Tijdschrift*. Zijn interesse gaat vooral uit naar de geschiedenis van eugenetica, nationalisme, identiteit en de medische wereld. Daarnaast houdt hij zich veel bezig met geschiedfilosofische benaderingen en diens politiek-morele implicaties in hedendaagse publiekelijke en wetenschappelijke debatten.

Eindnoten

- 1 Thomas Carlyle, *On Heroes, Hero-Worship, and the Heroic in History* (London: James Fraser, 1841) 47.
- 2 Jacob Burckhardt, *Weltgeschichtliche Betrachtungen* (eerste editie, Berlijn-Stuttgart, 1905, geraadpleegd van C.H. Beck met postscriptum van Jürgen Osterhammel, München, 2018) 217-220.
- 3 Karl Marx, *The Eighteenth Brumaire of Louise Bonaparte* (Moscow, 1954) 10. Het citaat is een vrije vertaling van Kershaw in *Personality and Power*, 8.
- 4 Max Weber, *Economy and Society. An Outline of Interpretive Sociology*, ed. Claus Wittich en Guenther Roth (Los Angeles: University of California Press, 1978) 215-216, 241-254; Arthur Schweitzer, *The Age of Charisma* (Chicago: Burnham, Inc., 1984) past Weber's theorie toe op verscheidene politieke leiders.
- 5 Ian Kershaw, *The "Hitler Myth": Image and Reality in the Third Reich* (Oxford: Oxford University Press, 2001).
- 6 Ibidem.
- 7 Mikhail Maslovski, 'Max Weber's Concept of Patrimonialism and the Soviet System', *The Sociological Review*, 44: 2 (1996) 294-308.
- 8 Spector, 'Carlyle, Freud, and the Great Man Theory', 250-252; Archie Brown, 'Questioning the mythology of the strong leader', *Leadership*, 11: 3 (2015) 374-383, aldaar 374, 378-379.
- 9 Brown, 'Questioning the mythology of the strong leader', 374, 378-379.

Ian Kershaw

Personality and power. Builders and destroyers of modern Europe

(Allen Lane, Penguin Press, 2022)

ISBN: 9780141998237

Hardcover, €24,95

490 bladzijden